

Ірина Рачковська,
аспірантка кафедри філософії
та культурного менеджменту
Національного університету «Острозька академія»,
директор КЗ «Рівненський обласний центр
народної творчості»
Рівненської обласної ради
ORCID: 0009-0002-9528-2727
bakovetskaira@ukr.net

ІДЕЯ МЕТЕМПСИХОЗУ У ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА, ЛЕСІ УКРАЇНКИ ТА ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО

Ідея метемпсихозу стала вагомим чинником формування європейської релігійної світоглядної системи, в основі якої є змога людини змінити хід історії – власної та людства, адже передбачає людську безкінечність. Вона лягла в основу народних релігійних культів і традиційного релігійного світогляду слов'ян, зокрема, поляків та українців і знайшла своє відображення у фольклорі, обрядовості, релігійних звичаях та ритуалах народних вірувань обох народів. У XIX ст., а саме в період національного відродження обох народів та становлення нової думки з'являється активне зацікавлення дослідниками народною культурою: фольклором та віруваннями, які знаходять своє відображення в письмових текстах, зокрема й представників творчої інтелігенції – Тараса Шевченка, Юліуша Словацького, Лесі Українки. У їхніх окремих творах крізь призму фольклору мотиви реінкарнації знайшли відлуння в художніх образах, архаїчних символах, народних архетипах тощо. Дослідження спільних елементів традиційної релігійної культури цих народів крізь призму творчості яскравих представників польської та української інтелігенції можуть допомогти виявити кращі практики та сформуванати рекомендації для забезпечення ефективної культурної дипломатії.

Ключові слова: метемпсихоз, смерть, народні вірування українців та поляків, релігійні культури слов'ян, європейська інтелігенція XIX ст., Тарас Шевченко, Юліуш Словацький, Леся Українка

Raczkowska Iryna. Idea metempsychozy w twórczości Tarasa Szewczenka, Łesi Ukrainki i Juliusza Słowackiego

Idea metempsychozy stała się ważnym czynnikiem w kształtowaniu się europejskiego religijnego systemu światopoglądowego, który opiera się na możliwości zmiany przez człowieka biegu historii – swojej i człowieczeństwa, gdyż zakłada ona ludzką nieskończoność. Stanowiło ono podstawę ludowych kultów religijnych i tradycyjnego światopoglądu religijnego Słowian, zwłaszcza Polaków i Ukraińców, co znalazło swoje odzwierciedlenie w folklorze, obrzędach, zwyczajach religijnych i obrzędach wierzeń ludowych obu narodów. W XIX wieku, a więc w okresie odrodzenia narodowego obu narodów i kształtowania się nowej myśli, badacze zaczęli aktywnie interesować się kulturą ludową: folklorem i wierzeniami, co znajduje odzwierciedlenie w tekstach pisanych, m.in. przedstawicieli inteligencji twórczej – Tarasa Szewczenka, Juliusza Słowackiego, Łesi Ukrainki. W ich odrębnych dziełach, przez pryzmat folkloru, motywy reinkarnacji odnajdywały odzwierciedlenie w obrazach artystycznych, archaicznych symbolach, archetypach ludowych itp. Badanie elementów wspólnych tradycyjnej kultury religijnej tych narodów przez pryzmat twórczości wybitnych przedstawicieli polskiej i ukraińskiej inteligencji może pomóc w identyfikacji najlepszych praktyk i sformułowaniu rekomendacji dla zapewnienia skutecznej dyplomacji kulturalnej.

Słowa kluczowe: metempsychoza, śmierć, wierzenia ludowe Ukraińców i Polaków, kultury religijne Słowian, inteligencja europejska XIX w., Taras Szewczenko, Juliusz Słowacki, Lesia Ukrainka

Rachkovska Iryna. The idea of metempsychosis in the work of Taras Shevchenko, Lesya Ukrainka and Yuliusz Slovacki

The idea of metempsychosis became an important factor in the formation of the European religious worldview system, which is based on the possibility of a person to change the course of history - his own and humanity, because it assumes human infinity. It formed the basis of folk religious cults and the traditional religious worldview of Slavs, in particular, Poles and Ukrainians, and was reflected in the folklore, rituals, religious customs and rituals of the folk beliefs of both peoples. In the 19th century, namely during the period of the national revival of both peoples and the formation of a new thought, researchers became actively interested in folk culture: folklore and beliefs, which are reflected in written texts, including those of representatives of the creative intelligentsia – Taras Shevchenko, Yuliusz Slovacki, Lesya Ukrainka. In their separate works, through the prism of folklore, the motifs of reincarnation found an echo in artistic images, archaic symbols, folk archetypes, etc. Comparative analysis of the idea of metempsychosis in the work of the Ukrainian and Polish intelligentsia of the 19th century. carried out through the analysis of the literary works of its most prominent representatives – Taras Shevchenko, Lesya Ukrainka and Yuliusz Slovacki.

The choice of these thinkers is due to a common interest in folk culture: folklore and beliefs, which are reflected in the written texts of representatives of the creative intelligentsia of Ukraine and Poland during the period of formation of new thought. It is also important that these figures are cultural symbols of the Ukrainian and Polish peoples, who are among the closest allies in the war against Russian aggression, and therefore an effective cultural dialogue is possible with them.

The European philosophical thought of the idea of reincarnation developed as a social teaching and a separate system of knowledge thanks to Pythagoras and the Pythagorean school, which existed for almost a thousand years, leaving a considerable body of knowledge, ideas, philosophical systems for the formation of a civilized formation of humanity, therefore, a general analysis of the work of Shevchenko, Slovacki and Lesya Ukrainka carried out through the prism of studying the Pythagorean doctrine of metempsychosis. Regarding the discovery and research of the idea of metempsychosis in the folk beliefs of Eastern and partly Western Slavs (directly from the cultural and geographical area of Polissia), the works of foreign researchers Vynogradova L. and Levkivska E. are fruitful, and the author also used the materials of field studies by regional ethnographers V. Kovalchuk, Ukrainets A. and his own. In the analysis of the creative approach to highlighting the motives of reincarnation in the literary work of Lesya Ukrainka, the works of T. Skrypka and in the poems of Juliusz Slovacki – Maslyanka Y. are important. The study of the common elements of the traditional religious culture of these peoples through the prism of creativity of bright representatives of the Polish and Ukrainian intelligentsia can help identify best practices and form recommendations for ensuring effective cultural diplomacy.

Key words: metempsychosis, death, folk beliefs of Ukrainians and Poles, religious cults of Slavs, European intelligentsia of the 19th century, Taras Shevchenko, Juliusz Slovacki, Lesya Ukrainka

Постановка проблеми. Ідея реінкарнації в релігійному світогляді слов'ян, яка простежується від перших філософських шкіл Північного Причорномор'я, не залишилися на рівні архаїзму, міфу чи суто релігійного аспекту, а й зайняла достойну нішу в науковому аналізі та творчості європейської інтелігенції. Слов'янські народні вірування та уявлення про життя після смерті, які синтезувалися з основними засадами християнства, вплинули на формування літературно-етнографічного доробку відомих письменників – Тараса Шевченка, Лесі Українки та Юліуша Словацького, які у власній творчості достатньо апелюють до слов'янського фольклору, демонології та міфології, цим самим підсилюючи ідею глибинності народних релігійних культів, традиційної культури поляків та українців, а також їх вплив на формування багатьох соціально-культурних процесів цих народів.

Ступінь наукової розробленості. Європейська філософська думка ідеї реінкарнації розвинулася як соціальне вчення та окрема система знань завдяки Піфагору та піфагорійській школі, що проіснувала майже тисячу років, залишивши неабиякий доробок знань, ідей, філософських систем для формування цивілізованого формування людства, тому загальний аналіз творчості Т. Шевченка, Ю. Словацького та Лесі Українки здійснено крізь призму вивчення піфагорійського вчення про метемпсихоз. Щодо виявлення та дослідження ідеї метемпсихозу в народних віруваннях східних та частково західних слов'ян (безпосередньо культурно-географічного ареалу Полісся) плідними є праці зарубіжних дослідниць Л. Виноградової та Е. Левкієвської. Авторка послуговувалася також матеріалами польових досліджень регіональних етнографів В. Ковальчука, А. Українець та власними. В аналізі творчого підходу до висвітлення мотивів реінкарнації в літературному доробку Лесі Українки важливими є роботи Т. Скрипки та в поемах Юліуша Словацького – Ю. Маслянки.

Невирішені питання, порушені у статті. Важливо зосередитися саме на питанні впливу народних релігійних культур і традиційного релігійного світогляду поляків та українців на формування багатьох соціально-культурних процесів цих народів крізь призму наукового аналізу творчості таких представників європейської інтелігенції, як Юліуш Словацький Леся Українка і Тарас Шевченко, у творчому доробку яких червоною ниткою проходить ідея метемпсихозу. Варто акцентувати увагу на тому, що хибною є думка притаманності ідеї реінкарнації лише східним релігіям, адже тривалий час вона була одним із значущих аспектів релігійних вірувань всіх європейських народів: слов'ян, фінів, шведів, древніх саксонців і кельтів. Відповідно, християнство також достатньо ввібрало в себе мотивів реінкарнації, апелюючи не так до Ведичної культури, як до піфагоризму. І саме ідея метемпсихозу, яка лягла в основу релігійної свідомості слов'янських народів, цікавить європейську інтелігенцію в період становлення нової думки.

Мета статті – системно дослідити ідеї метемпсихозу у творчості Тараса Шевченка, Лесі Українки та Юліуша Словацького.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконати такі завдання: 1) дослідити особливості впливу слов'янського фольклору, демонології та міфології на творчість Тараса Шевченка, Лесі Українки та Юліуша Словацького; 2) проаналізувати процес імплементації ідеї метемпсихозу в науковому аналізі та творчості європейської інтелігенції XIX ст., зокрема, на прикладі творчого доробку відомих представників польської та української інтелігенції – Тараса Шевченка, Лесі Українки та Юліуша Словацького.

Компаративний аналіз ідеї метемпсихозу у творчості української та польської інтелігенції XIX ст. здійснено в контексті аналізу літературних творів найяскравіших її представників – Тараса Шевченка, Лесі Українки та Юліуша Словацького.

Вибір цих мислителів зумовлений спільним зацікавленням народною культурою: фольклором та віруваннями, які знаходять своє відображення в письмових текстах представників творчої інтелігенції України та Польщі в період становлення нової думки. Також важливим є те, що ці постаті є культурними символами українського та польського народів, які є одними з найбільш близьких союзників у війні проти російської агресії, а отже, з ними можливий ефективний діалог культур.

Виклад основного матеріалу. Тривалий час ідея реінкарнації в релігійному світогляді українського та польського народів не існувала в письмовій формі, а проявлялася тільки у фольклорі, обрядовості, релігійних звичаях та ритуалах народних вірувань. У XIX ст., а саме в період національного відродження обох народів та становленні нової думки простежується активне зацікавлення дослідниками народною культурою: фольклором та віруваннями, які знаходять своє відображення в письмових текстах, зокрема й представників творчої інтелігенції – Тараса Шевченка, Лесі Українки, Юліуша Словацького. У їхніх творах крізь призму фольклору мотиви реінкарнації знайшли відлуння в окремих художніх образах, архаїчних символах, народних архетипах тощо.

Щодо українського сегменту зазначеної проблематики, то І. Огієнко констатує, що в письменстві наших українських літераторів досить часто спостерігається уявлення саме про зооморфні переродження: «...перетворення людини в дерево дуже поширене в українських віруваннях, і дуже часте воно в народних оповіданнях та в нашій старшій літературі»[6]. Як знаємо, одним із перших творів Т. Шевченка була балада «Тополя» 1839 року, як «закохана нещаслива чорнобрива...на диво серед поля тополею стала». І мавка в «Лісовій пісні» 1911 р. Лесі Українки «раптом перетворюється у вербу з сухим листям та плакучим гіллям» [6, с. 6].

Отже, мотиви реінкарнації в народному релігійному світогляді цікавили дослідників, етнографів та релігійних діячів досить давно. А якщо говорити про інші форми перевтілень, які спостерігаємо у творчості українських класиків світового рівня, що підсилює увагу світової наукової спільноти до народних першоджерел та національної свідомості українців, то можна брати до уваги й перевтілення в надприродні явища – русалок. Це тільки сприяє зацікавленості до української народної релігійної світоглядної системи.

Для прикладу проаналізуємо два твори Тараса Шевченка, які побудовані на системі уявлень про переродження душ після смерті – у надприродну сутність та зооморфну. У контексті аналізу першої категорії, згадуємо твір «Русалка», де відтворений фактично повністю процес перевтілення – від соціального аспекту, а саме, про незакононароджену дитину, ще й з порушенням усіх норм соціальних статусів – служниця народжує від пана, що вже є вироком для дитини, як соціального суб'єкта тогочасного суспільства:

*...а може, вже поєдналась
З паном у палатах?
Може, знову розкошує
Моя грішна мати?* [10, с. 754–756];

охоплений аспект самих дій утопленням такої дитини її рідною матір'ю:

*Пливи, пливи, моя доню,
Дніпром за водою.
Та впливи русалкою...* [10, с. 754–756].

Іншим прикладом, але вже рослинного переродження з людини у квітку ми можемо спостерігати у творі Шевченка «Лілея». За сюжетом, дівчина після смерті, спричиненої певною суспільною поведінкою її оточення щодо неї – постійним тиском, булінгом, переслідуванням, знущаннями, перетворюється у квітку-лілію. Чітко бачимо в контексті сюжету усвідомлення персонажа та пам'ять про її попереднє життя:

*Як була я людиною, /
Як я мордувалась...,*

.....

*...Я умерла
Зимою під тином,
А весною процвіла я
Цвітом при долині* [10, с. 373–375],

а також про самі дії суспільства, які були спричинені її соціальним походженням, а згодом – поведінкою, що сформувала її статус у оточенні, суспільстві і, зрештою, визначила, за релігійними уявленнями того ж навколишнього середовища, її кармічну участь форми переродження – рослини [2, с. 307–311]:

*Моя мати... чого вона,
Вона все журилась...
А вона все в'яла,
Та нашого злого пана
Кляла-проклинала
Та й умерла...
Я не знала, що байстря я,
Що його дитина...* [10, с. 373–375].

Варто зазначити, що згідно з уявленнями про кармічну визначеність душі, у східних релігійно-філософських баченнях, реінкарнація душі в рослину – це є нижчим етапом колеса сансари, і таку форму втілення вона заслужила за певний спектр своїх дій при попередньому житті. У цьому випадку простежується знову соціальний «стандарт» незаконнонародженої дитини, який спровокував її кармічну визначеність за своєрідною суспільною шкалою сансари.

У своїх спогадах про минуле життя в образі людини шевченківська лілея згадує форми поведінки людей до неї:

*... Убити не вбили,
Тільки мої довгі коси
Остригли, накрили
Острижену ганчіркою.
Та ще й реготались.
Жиди навіть нечистії
На мене плювали...* [10, с. 373–375].

У XIX ст., у якому народився та ріс Тарас Шевченко, і до цього й ще тривалий час потім так поводитися з жінками-покритками, що мали особливо тяжкі моральні закономірності, у цьому випадку дівчина завагітніла від власного батька – мотиви інцесту чітко проявляються в контексті твору:

*... а мене пан
Взяв догодувати.
Я виросла, викохалась
У білих палатах.
Я не знала, що байстря я,
Що його дитина.
Пан поїхав десь далеко,
А мене покинув.
І прокляли його люде,
Будинок спалили...* [10, с. 373–375].

Отже, її родовий і особистий гріх сформував уявлення тогочасного суспільства про її перевтілення в зооморфну форму певного змісту і суті. Окрім того всю цю історію вона розповідає іншій квітці, яка зазначена у творі як представник чоловічої статі – припускаємо, що цей персонаж теж має попередні життя й людське зокрема, адже відповідає лілеї і по-людськи розділяє з нею її печаль та переживання:

*– Скажи мені, мій братику,
Королевий Цвіте!
– Я не знаю, моя сестро...»* [10, с. 373–375].

Серед когорти українських класиків, у творчості яких яскраво простежуються мотиви реінкарнації, виокремлюємо Лесю Українку та її драму, яка повністю присвячена проблемі релігійних уявлень поліщуків про переродження, перевтілення, перехід душі з однієї субстанції в іншу – «Лісова пісня». Існує багато досліджень цього твору, але його аналіз крізь призму релігійних уявлень реінкарнації ми здійснимо першими. Варто зазначити, що більшість персонажів драми-феєрії – це природні та надприродні сутності, у яких, за уявленнями поліщуків, саме й перероджуються душі після смерті. Серед природних явищ у творі згадуються «той, що греблі рве», а серед надприродних – русалка, потерчата й сама Мавка.

Апелюючи до матеріалу дослідників культурного ареалу Полісся, беремо до уваги аналіз реінкарнації в явища природи, – душі померлих можуть перероджуватися у формі туману, пари, набувати інших форм природних проявів, які є небезпечними для людини. Такі перевтілення мають душі правильно померлих, але їх кармічна визначеність має саме таку форму – на відміну від русалок, за релігійними уявленнями поліщуків, усі, хто помер

природною смертю, мають потойбічне визначення Богом. Персонаж «Лісової пісні» «Той, що греблі рве», хоч і має руйнівний характер, але не входить до категорії «заложних» мерців, що підтверджується в самому тексті драми-феєрії словами міфологічного персонажа Водяного, який практично не притаманний демонології Середнього Полісся та носить характер не перевтіленого померлого, а водного божества:

*Нерідний він, хоч водяного роду...,
Ститайся, дочко! Водяній царівні
танки заводити з чужинцем сором!* [9, с. 13],

тому припускаємо, що «Той, що греблі рве» – це вторинна матеріальна форма душі, у формі буревію, який постійно перебуває у водяному просторі.

Міфологічна суть потерчат асоціюється з дітьми, які померли нехрещеними. У віруваннях мешканців Полісся, практично не згадуються такі міфологічні створіння в значенні «родинних» померлих, швидше це романтизований образ дітей у контексті загальної слов'янської демонології. Їх можна віднести до однієї із візуалізованих форм русалок – на вигляд вони мають образ дитини, але їхня природа, що полягає в процесі їхньої смерті:

*...нас матуся положила
і м'якенько постелила,
бо на ріння, на каміння
настелила баговиння* [9, с. 8],

а також у соціальному статусі, як передмові бачення їхньої форми перевтілення суспільством:

«...бо в нас немає татка...», [9, с. 9].

взаємовідносини зі світом живих:

*Коханий, не лови!
То Потерчата!
Вони зведуть на безвість!* [9, с. 42].

Природа Мавки має конкретну характеристику – вікову та гендерну. У таку сутність теж перероджуються душі нехрещених, але вже дівчаток-підлітків, дівчат дітородного віку, тому в міфологічних уявленнях ця істота характеризується сексуальністю, звабливістю, еротичною енергією, як зазначає В. Гнатюк, «заманивши когось своєю красою, розмовляють із ними, кокетують» [1, с. 126–131]. Така характеристика соціальної природи цієї істоти апелює до стереотипу морських сирен давньогрецької міфології, природу яких описано в Гомерівській «Одісеї Еліаді». Проте, мавка, як і русалка, має природу «заложних» мерців – тих, хто помер природною смертю або тих, хто вів негідне життя.

Очевидно, їх процес реінкарнації відбувається за такою схемою відповідно до уявлень поліщуків: душа виходить із мертвого тіла, що є аксіомою культури смерті всіх слов'ян, реалізує всі дії своєї природи – перебуває з живими та в місцях свого перебування за життя, згодом повинна була би пройти митарства й отримати визначення, але формат смерті, який не передбачає християнської духовної підготовки згідно зі своєю раптовістю або відсутністю взагалі релігійної приналежності, що проводиться шляхом хрещення, повертається до свого тіла, у якому припинені всі природні процеси. Для підтвердження думки щодо таких уявлень, звертаємося до народного першоджерела, зокрема, експедиційних записів від мешканки с. Сенчиці Вараського району Рівненської області Хоружої Зофії Степанівни, 1927 р. н.: «Як вже зап'єца, заручини роблять дівчина з хлопцем, ну, да не попаде поженитиса їм, да вона вмирає, вона вже, кажуть, не йде вона до Бога, душа її, але вона в русалки попадає». Ключове – не йде до Бога [4].

У матеріалах польових розвідок багатьох дослідників Полісся досить мало натрапляємо на інформацію про Мавку, бо, по-перше, надзвичайно мало було випадків смерті нехрещених підлітків (швидше нехрещені немовлята, що природно для періоду високої смертності дітей через соціально-побутові умови), адже в обов'язковому порядку дітей хрестили ще немовлятами. Така традиція на Поліссі, особливо в провінційному середовищі, побутує й до нині. По-друге, поліщуки не розділяють сутності русалки і мавки, а асоціюють останню як

інша назва русалки [5]. Щодо наявності саме такого персонажа в сюжеті «Лісової пісні», очевидно, Лесі Українці імпонував романтизований літературний образ цієї істоти Мавки у контексті історії кохання. Дослідниця родини Косачів Т. Скрипка зазначає, що в образі Мавки Лесі Українки увага акцентується на її містичних властивостях, зовнішності, жіночій сексуальній енергії, фемінного стереотипу повної влади над чоловіком та помсти за зраду, але не на релігійній природі, соціальній функції тощо [7, с. 60–67]. Попри це присутність усіх різновидів русалки у творі формує цілісну картину уявлень полішуків про наявність цілої плеяди істот вторинного існування душі, що підсилює ідею реінкарнації в архаїчному середовищі.

Розглядаючи надбання польської творчої інтелігенції в контексті розвитку ідеї реінкарнації крізь призму релігійного народного світогляду, варто проаналізувати також літературний доробок відомого польського літератора й мислителя Юліуша Словацького. Творчість письменника багато в чому тяжіє до релігійності, не так до церковної традиційності, конфесійності чи навіть духовно-моральної складової, як до її містичного апіорі, першоджерельності та цнотливості первинних вірувань, народності, природного начала. Однозначно, що його дитяча свідомість формувалася на народному світогляді разом із притаманним йому менталітетом етнічної традиційності. Така думка підтверджується багатьма художніми образами, сформованими на основі регіонального релігійно-народного світогляду, однією із основних позицій якого є ідея реінкарнації.

У драмі «Балладина» Ю. Словацький звертається до уявлень про надприродні форми перевтілень, уже згаданих нами русалок, характеристикою яких є перебування в місцях своєї смерті або в загальних місцях смерті – у цьому випадку йдеться про персонажа Гоплану, яка до весняно-літнього періоду перебуває в озері Гопла. Власне, образ русалки Ю. Словацького теж несе літературний романтизм, адже представлений натхненною, закоханою панною, яка надихається весною та своїми почуттями до земного чоловіка. У тексті простежуємо ідею перевтілення в рослину – за зраду Гоплана перетворює того ж чоловіка у вербу:

*...człowiek stał się wierzbą
jeszcze piękniejszaniż człowiek [8].*

Гадаємо, що скориставшись своїми руйнівними властивостями та настроєм взаємин із живими людьми, які зазвичай, крізь призму психології русалок, поводяться зухвало, вона спричинила смерть своєму коханому, який, відповідно до свого кармічного призначення, отримав перевтілення в тіло рослинного походження. Хоча далі за текстом ми можемо спостерігати повернення чоловіка у своє людське тіло та продовження людського життя. Момент перевтілення в рослину означає перехід душі в іншу матерію, адже сама ідея перевтілення полягає в набутті нової форми матерії.

Іншим яскравим прикладом уявлень про життя душі в інших матеріальних формах у творчості Словацького є драма «Лілля Венеда», у якій оповідається про боротьбу двох племен, Лехитів і Венедів. У драмі неодноразово простежуються мотиви реінкарнації. У тексті зазначено про надприродне завдання відьми Рози – дати нову матерію померлому: у «Пролозі» вона пророкує вирішальний бій та загибель венедських рицарів, серед них – майбутній месник, якого вона мала відродити з праху. Бачимо християнський формат – воскресіння із мертвих із високою метою – врятувати народ. Тут Ю. Словацький апелює до основної ідеї християнства – воскресіння – життя в новому тілі після смерті: згідно з вченням, коли людина помирає, то помирає тільки її тіло, а дух повертається до Творця: «І повернувся порошок у землю, чим він і був; а дух повернувся до Бога, Який дав його» [8]. Після цього душа отримує нове, очищене та наповнене божественною енергією тіло: «А наше життя – на небесах, звідкіля ми чекаємо і Спасителя, Господа нашого Ісуса Христа, Який перемінить тіло смирення нашого так, що воно буде відповідне славному Тілу Його, силою, якою Він діє і підкоряє Собі все» [3, с. 20–21].

Варто зазначити, що християнство достатньо увібрало в себе мотивів реінкарнації, апелюючи до піфагоризму, адже європейська філософська думка ідеї метемпсихозу розвинулася як соціальне вчення та окрема система знань завдяки Піфагору та піфагорійській

школі. Тому художні образи та синтез героїв у творчості Ю. Словацького можна розглядати крізь призму історії літератури та фольклористики, указуючи на те, що месник, власне, як Попель, з'являється в іншій роботі автора «Королі–Дусі». А сам мотив месника, що повинен народитися в майбутньому, має давню, античну традицію: узяти навіть до уваги відомі слова з «Енеїди» Вергілія: «З наших кісток повстане якийсь месник» («Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor»). В українському фольклорі трапляється мотив відродження з попелу, особливо в легенді про козацького отамана Семена Палія, можливо, відомій польському автору [10, с. 247–249, 255]. У цьому випадку простежується не лише релігійний сегмент крізь призму художніх образів Ю. Словацького, – він апелює до меседжу про відродження з попелу національного світогляду, державності й етнічного воскресіння свого народу.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Ідея реінкарнації в релігійному світогляді слов'ян проявлялася тільки у фольклорі, усному вигляді, через обрядовість і прояви традиційної культури. У ХІХ ст. – у період становлення нової думки – європейська інтелігенція виявляє активне зацікавлення народною культурою: фольклором та віруваннями, які знаходять своє відображення в письмових текстах, зокрема яскравих представників творчої інтелігенції України та Польщі – Тараса Шевченка, Лесі Українки, Юліуша Словацького. У їхніх творах крізь призму фольклору мотиви реінкарнації знайшли відлуння в окремих художніх образах, архаїчних символах, народних архетипах тощо. Їхні роботи мають яскраву художню парадигму історичного культурного та соціального процесу щодо формування й утвердження світоглядних позицій ідеї метемпсихозу, глибокого символізму певних сегментів релігійної філософії.

Ідея метемпсихозу стала вагомим чинником формування європейської релігійної світоглядної системи, в основі якої можливість людини змінити хід історії – власної та людства, адже передбачає людську безкінечність. У творчості української та польської інтелігенції ідея метемпсихозу стає символом всенародного переродження, утілення в нове життя, форму. Така думка знайшла місце в контексті історико-культурного періоду, коли інтерес до народної культури, як маркера державності та національної ідентичності, піднімає пласти архаїчності та першоджерел. Тому можемо говорити про вагомий внесок Тараса Шевченка, Лесі Українки, Юліуша Словацького в розвиток ідеї метемпсихозу в релігійному світогляді поляків й українців, підсилення процесу народного самоствердження через глибоку традиційну культуру обох народів.

Подальші дослідження творчості польської й української інтелігенції можуть допомогти виявити дотичні елементи традиційної культури та релігійні культи, які притаманні цим народам. У результаті наукових студій народних вірувань українців і поляків можна розробити кращі практики та рекомендації для забезпечення ефективної культурної дипломатії.

Список використаних джерел та літератури

1. Гнатюк В. Нарис української міфології. Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2000. С. 126–131
2. Лаертський. Діоген. Про життя, вчення і вислови знаменитих філософів. Філософська спадщина. Київ: Думка, 1979. С. 307–311.
3. Маслянка Ю. «Лілля Венета» Юліуша Словацького: мотиви і образи. Ю. Маслянка. *Київські полоністичні студії*, 2013. Т. 23. С. 247–249, 255
4. Матеріали експедиційних досліджень Рівненського фольклорно-етнографічного товариства по Договору з Управлінням у справах захисту населення від наслідків аварії на Чорнобильській АЕС Рівненської облдержадміністрації № 1. 29.06.98. Фонди Лабораторії поліського фольклору Етнокультурного центру Рівненського міського Палацу дітей та молоді
5. Матеріали експедиційних досліджень робочої групи по складанню облікової карти «Традиція наряджання могильних хрестів на Рівненському Поліссі». № 4 від 28.03.23. Фонди архіву нематеріальної культурної спадщини Рівненської області КЗ «Рівненський обласний центр народної творчості» РОР
6. Огієнко І. Дохристиянські вірування українського народу. Київ 1992 р. 492 с.
7. Скрипка Т. Мавка у творчості Івана Франка і Лесі Українки: типологія чи контактні зв'язки? *Українське літературознавство*. Вип. 50. Львів: Вища школа, 1988. С. 60–67

8. Słowacki J. Balladyna. Режим доступу: <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/inicjatywy/narodowe-czytanie/2020-balladyna/tekst-utworu>
9. Українка Л. Лісова пісня. Драма-феєрія в 3-х діях. BookChef, 2022. 122 с.
10. Шевченко. Зібрання творів: У 6 т. Київ, 2003. Т. 1: Поезія 1837–1847. С. 373–375, 754–756.

References (translated & transliterated)

1. Hnatyuk, V. (2000). Narys ukrayins'koyi mifolohiyi. [Essay on Ukrainian mythology]. L'viv: In-t narodoznavstva NAN Ukrayiny. S. 126–131. [in Ukrainian]
2. Laert-s'kyu (1979). Diohen. Pro zhyttya, vchennya i vyslovy znamenytykh filosofiv. [About the life, teachings and sayings of famous philosophers]. VIII. Kyiv: Dumka. S. 307–311. [in Ukrainian]
3. Maslyanka, Yu. (2013). "Lillya Veneda" Yuliusha Slovats'koho: motyvy i obrazy. ["Lilya Veneda" by Yulius Slovacký: motifs and images] Yu. Maslyanka. Kyiv's'ki polonistychni studiyi. T. 23. S. 247–249, 255. [in Ukrainian]
4. Materialy` ekspedy`cijny`x doslidzhen` Rivnens`kogo fol`klorno-etnografichnogo tovary`stva po Dogovoru z Upravlinnyam u spravax zaxy`stu naseleennya vid naslidkiv avariyina Chornoby`l's`kij AES Rivnens`koyi oblderzhadministraciyi № 1 / 29.06.98. Fondy` Laboratoriyi polis`kogo fol`kloru Etnokul`turnogo centru Rivnens`kogo mis`kogo Palaczu ditej ta molodi [Materials of expeditionary research of the Rivne Folklore and Ethnographic Society under the Agreement with the Department for Protection of the Population from the Consequences of the Chernobyl Nuclear Power Plant Accident of the Rivne Regional State Administration No. 1 / 29.06.98. Funds of the Polissya Folklore Laboratory of the Ethno-Cultural Center of the Rivne City Palace of Children and Youth]. [in Ukrainian]
5. Materialy` ekspedy`cijny`x doslidzhen` robochoyi grupy` po skladannyu oblikovoyi karty` "Trady`ciya naryadzhannya mogy`l'ny`x xrestiv na Rivnens`komu Polissi". № 4 vid 28.03.23. Fondy` arxivu nematerial`noyi kul`turnoyi spadshhy`ny` Rivnens`koyi oblasti KZ "Rivnens`ky`j oblasny`j centr narodnoyi tvorchosti" ROR [Materials of the expeditionary research of the working group on the compilation of the map "Tradition of decorating grave crosses in Rivne Polissya". No. 4 of 28.03.23. Fonds of the archive of intangible cultural heritage of Rivne region of the Rivne Regional Center of Folk Art]. [in Ukrainian].
6. Ohienko, I. (1992). Doxry`sty`yans`ki viruvannya ukrayins`kogo narodu [Pre-Christian beliefs of the Ukrainian people]. Ist.-relig. Monogr. Ky`yiv: AT «Oberegy`». S. 246. [in Ukrainian]
7. Skrypka T. Mavka u tvorchosti Ivana Franka i Lesya Ukrayinky: typolohiya chy kontaktni zv'yazky? [Mavka in the works of Ivan Franko and Lesya Ukrainka: typology or contact links?] Ukrayins`ke literaturoznavstvo. Vyp. 50. L'viv: Vyshcha shkola, 1988. S. 60–67. [in Ukrainian]
8. Słowacki J. Balladyna. URL:<https://www.prezydent.pl/aktualnosci/inicjatywy/narodowe-czytanie/2020-balladyna/tekst-utworu>. [in Polish]
9. Ukrayinka, L. (2022). Lisova pisnya. [Forest song]. Drama-feyeryia v 3-kh diyakh. Book Chef. 122 c. [in Ukrainian]
10. Shevchenko, T. (2003). Zibrannya tvoriv. [Collection of works]. U 6 t. Ky`yiv. T. 1: Poeziya 1837–1847. S. 373–375, 754–756. [in Ukrainian]

Статтю отримано 17.06.2024 року.

Прийнято до друку 02.08.2024 року.